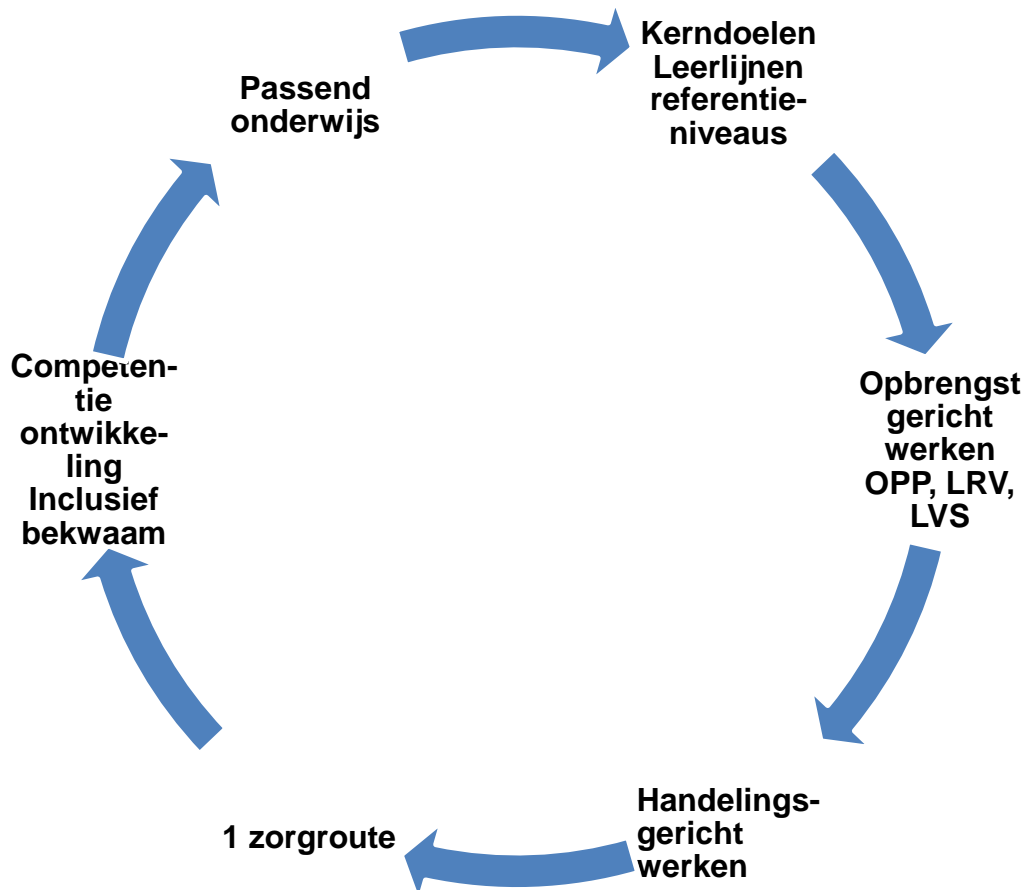

Handreiking

Invoering referentieniveaus voor cluster 3 en 4 leerlingen en de bevordering van handelingsbekwaamheden van leraren.

Handreiking voor een gefundeerde invoering van werken met referentieniveaus voor Taal en Rekenen bij cluster 3 en 4 leerlingen en de bevordering van professioneel handelen van leraren in de speciale en/of reguliere onderwijssetting.

In de handreiking worden zes stappen onderscheiden, die hieronder schematisch worden weergegeven. Voor een integrale aanpak, is het van belang om de zes stappen ook steeds met elkaar in verbinding en samenhang in te voeren en te implementeren, voor een gefundeerde praktijk- en professionele ontwikkeling. Doelen en activiteiten die een leraar of team kiest om te bereiken, kunnen afgeleid worden vanuit deze handreiking en per jaar geëvalueerd en bijgesteld worden.

<p>1</p>	<p>Referentieniveaus, kerndoelen en leerlijnen</p> <ul style="list-style-type: none"> • Het werken met referentieniveaus voor cluster 3 en 4 leerlingen heeft als doel, om de taal- en rekenvaardigheden van leerlingen te verbeteren, de leerresultaten gedurende de schoolloopbaan systematisch te bevorderen en op deze wijze voor iedere leerlingen optimale cognitieve ontwikkelingskansen te creëren. <p>Door het werken met referentieniveaus realiseert een school:</p> <ol style="list-style-type: none"> a. zichtbaarheid in beheersing van taal en rekenen op: leerling-, leraar- en schoolniveau. b. doelgerichter taal- en rekenonderwijs door nauwkeurig omschreven doelen. c. betere overdracht van leerlingen tussen diverse onderwijssectoren d. sterker doorlopende leerlijnen voor taal en rekenen e. beredeneerd aanbod van taal en rekenen en de mogelijkheid tot differentiatie in niveaus en uitstroomverwachtingen van leerlingen f. het referentieniveau geeft kwaliteitsindicatoren voor instroom en uitstroom van diverse doelgroepen binnen bepaalde onderwijssectoren g. biedt een kader om onderwijsarrangementen samen te stellen en opbrengsten van inspanningen ten resultaten te 'monitoren'
	<p>Ondersteunende documenten en doorlinks:</p> <p>Ekens, T. , & Jager, R. (2009). <i>Referentieniveaus in taal en rekenen. Een inventarisatie van leerstof uit actuele taal- en rekenmethodes voor po, vo en mbo</i>. Enschede: Stichting Leerplanontwikkeling (SLO). Available from: www.slo.nl/downloads/2009/Referentieniveaus_20in_20taal_20en_20rekenmethodes.pdf</p> <p>Ludeke, W. (2012). <i>Referentieniveau Passend onderwijs, eindversie 2012</i>. www.Passendonderwijs.nl.</p> <p>Stap, M. (2011). <i>Van kerndoel tot leerlijn in het SO. Concretisering van kerndoelen voor het speciaal onderwijs</i>. Available from: http://www.bing.com/search?q=Stap%2C+M.+%282011%29.+Van+kerndoel+tot+leerlijn+in+het+SO&src=IE-SearchBox&Form=IE8SRC</p> <p>Struiksma, C. (2011) <i>Duiden en doen cluster 3</i>. De Meern: Drukkerij Jan Evers BV.</p> <p>Willems, W., & Verbeeck, K. (2011). <i>De leraar als regisseur. Opbrengstgericht rekenonderwijs bij de invoering van de referentieniveaus in PO en VO</i>. 's Hertogenbosch: KPC. Available from: http://www.kpcgroep.nl/Publicaties/De-leraar-als-regisseur.aspx</p> <p>Websites:</p> <p>http://www.taalenrekenen.nl http://www.taalenrekenen.nl/referentiekader/rel_doc/officieel http://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/innovatie-en-ict-in-het-onderwijs/taal-en-rekenen/onderzoeken-gericht-op-doorlopende-leerlijnen-taal-en-rekenen http://taallezenrekenen.wordpress.com/author/taallezenrekenen/ http://www.taalenrekenen.nl/downloads/over-de-drempels-rekenen.pdf http://taallezenrekenen.wordpress.com/ http://www.wetkwaliteitvso.nl</p>

<p>2.</p>	<p>Opbrengstgericht werken en referentieniveaus voor taal en rekenen:</p> <p>Ontwikkelingsperspectief (OPP) & Leerrendementsverwachting (LRV)</p> <p>Het verbinden van referentieniveaus met opbrengstgericht werken leidt volgens onderzoek vanuit OC&W tot betere onderwijsrendementen. Door op deze wijze REC3 en REC 4 leerlingen te begeleiden, realiseert een school:</p> <ol style="list-style-type: none"> heldere leerlijnen voor taal- en rekenen, met referentieniveaus als ijkpunten de ontwikkeling van curricula, programma's en keuzes van methoden, afgeleid van leerlijnen en referentieniveaus. beredeneert opbrengstgericht aanbod van taal- en rekenonderwijs met behulp van het referentieniveau, door het ontwikkelingsperspectief en het verwachte leerrendement op de korte en lange termijn vast te stellen. het aansluiten bij het eigen ontwikkelingspotentieel van leerlingen en daarop het curriculum/programma aan bieden in onderwijsarrangementen voor individuele of groepen leerlingen. het opbouwen van een goed leerlingvolgsysteem met kengetallen, actuele ontwikkelingsgegevens, ontwikkelingsperspectieven en leerrendementen.
	<p>Ondersteunende documenten en doorlinks:</p> <p>Clijsen, A., Pameijer, N., & Kappen, A. (n.d.) <i>Met handelingsgericht werken opbrengstgericht aan de slag</i>. Available from: www.swv-zhz.nl/cms/images/stories/openbaar/documents/artikel_jsw_hqw_ogw.pdf</p> <p>Gijzen, W. <i>1-zorgroute</i> (n.d.). Available from: http://1-zorgroute.blogspot.com/search?updated-min=2011-01-01T00:00:00%2B01:00&updated-max=2012-01-01T00:00:00%2B01:00&max-results=6</p> <p>Henkens, L. (2010). <i>Opbrengstgericht werken in het basisonderwijs. Een onderzoek naar opbrengstgericht werken bij rekenen-wiskunde in het basisonderwijs</i>. Inspectie van het onderwijs: Postbus 51-nummer: 22D2010B228. Available from: http://www.onderwijsinspectie.nl/binaries/content/assets/Actueel_publicaties/2010/Opbrengstgericht+werken+in+het+basisonderwijs.pdf%5B2%5D</p>

3. Handelingsgericht werken & 1 zorgroute

Bij de invoering van het werken met referentieniveaus voor taal en rekenen bij cluster 3 en 4 leerlingen kan de methodiek van Handelingsgericht werken een prima model zijn voor de procesbegeleiding van integrale leerlingbegeleiding. HGW (Pameijer, 2009) beoogt de kwaliteit van het onderwijs en de begeleiding voor álle leerlingen te verbeteren. Het is een planmatige en cyclische werkwijze van 'waarnemen, analyseren, plannen en evalueren'. Er wordt transparant, objectief, systematisch gewerkt volgens standaarden en procedures in een cyclisch tijdspad. HGW hanteert de volgende uitgangspunten:

- a. de onderwijsbehoeften van leerlingen staan centraal
- b. de werkwijze is systematisch en transparant
- c. de werkwijze is doelgericht en handelingsadviezen zijn concreet
- d. er wordt gewerkt vanuit een transactioneel referentiekader
- e. alle betrokkenen werken constructief en interdisciplinair samen
- f. positieve aspecten en denken in perspectieven is van groot belang

Ondersteunende documenten en doorlinks:

Pameijer, N., (n.d). *Samenvatting Handelingsgericht werken voor de interne begeleider: de fasen*. Available from: <http://www.onderwijsgek.nl/HGW.pdf>

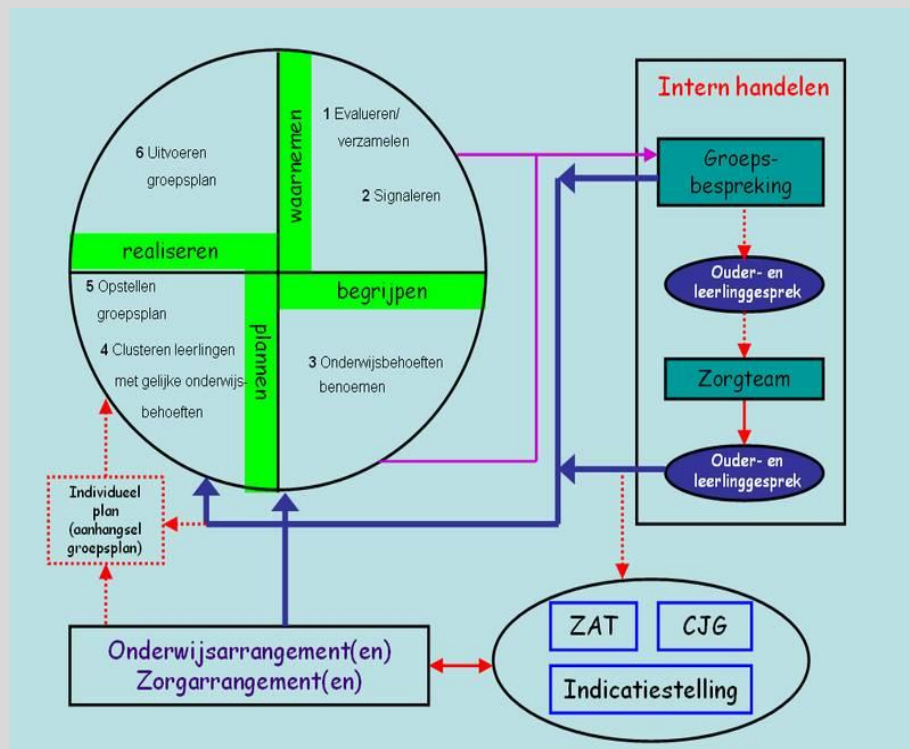
Handelingsgericht samenwerken (n.d). Available from: <http://www.leraar24.nl/dossier/2080>

HGW-traject: formulieren en documenten (n.d). Available from: <http://www.wsnszutphen.nl/p64664-hgwhgpd-formulieren.html>

.

4. 1-zorgroute

De uitgangspunten van HGW zijn geïntegreerd in het model 1-zorgroute in het schema is in de cirkel de cyclus van HGW zichtbaar. Daar om heen is de structuur van intern handelen (leerling-, groeps- en ouderbesprekingen), externe handelen (consultatie, handelingsgerichte diagnostiek met REC's) en samenwerking met zorginstellingen (Zorg advies teams (ZAT) en Centrum voor Jeugd en gezin (CJG)). Door het hanteren van HGW en de 1-zorgroute bij de invoering van werken met referentieniveaus voor leerlingen in cluster 3 en 4, is er een cyclisch continuüm van leerlingbegeleiding en onderwijsarrangementen.

De 1-zorgroute kent verschillende niveaus: groep, school en bovenschools. Vanuit een logische routing en het cyclisch proces van Handelingsgericht werken, worden leerlinggegevens en onderwijsarrangementen systematisch en planmatig aan elkaar gekoppeld. Tevens wordt er een overlegstructuur in de 1-zorgrouting vast gesteld, voor zowel de interne- als externe ondersteuning voor leerlingen.

A. Groepsniveau

De cyclus van handelingsgericht werken tenminste drie keer per jaar doorlopen:

- verzamelen en evalueren van gegevens
- signaleren van leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften
- het benoemen van specifieke onderwijsbehoeften
- het clusteren van leerlingen met gelijksoortige onderwijsbehoeften
- het opstellen van het groepsplan
- het uitvoeren van het groepsplan

B. Schoolniveau

Het inrichten van een onderwijs ondersteuningstructuur, met doelen als:

- een ondersteuningsstructuur: een routing in je jaarplanning, die logisch en cyclisch opge-

- bouwd is in: toetsen, verzamelen gegevens, analyse, planning
- b. een interne overlegstructuur, cyclische en planmatig volgens de stappen:
  - c. groepsbespreking: bespreken van groepsplannen en onderwijsarrangementen
  - d. leerlingbespreking: bespreken van het ontwikkelingsperspectief van leerling(en) met leerrendementsverwachting, resultaten, aanbod en ondersteuningsbehoeften
  - e. klassenconsultatie en de bevordering van de ontwikkeling van professionals

C. Bovenschools niveau

Scholen, instellingen en professionals werken zodanig met elkaar samen dat er een integraal en passend arrangement is voor leerlingen en hun opvoeders. Doelen voor de bovenschoolse educatieve partners in een samenwerkingsverband:

- a. afspraken over de routing van het aanvragen van ondersteuningsplannen en het toekennen van onderwijs- en zorgarrangementen
- b. het bieden van ondersteuning aan leerling en leraar op het primaire proces
- c. het hanteren van vastgestelde procedures, formats en werkwijzen, met eenduidige referentiekaders en taalgebruik.
- d. in de regio interdisciplinaire samenwerking organiseren, met ZAT (Zorg advies teams) en CJG (Centrum voor Jeugd en Gezin) en streven naar: 1 kind – 1 plan

Ondersteunende documenten en doorlinks:

CED groep. *1-zorgroute* (n.d.). Available from: www.1-zorgroute.nl

Adema, E., Clijisen, A., & Oorschot, N. van (2010). *Handreiking 1-zorgroute in het speciaal basisonderwijs*. Available from:

<http://documentsearch.org/read?=http://mweb.bicat.com/blob/ADEH1Z19999.pdf>

Amsing, M., Bertu, M. & Maas, M. van der (2009). *1-zorgroute in het basisonderwijs. bevindingen van onderzoek naar de resultaten en implementatie van 1-zorgroute*. Available from:

http://documentsearch.org/read?=http://www.kpcgroep.nl/Primair-onderwijs/Leren-en-leerlingenzorg/~media/Files/Overheidsopdrachten/1_zorgroute_in_het_basisonderwijs.ashx

OCGH Advies (n.d.). *Passend onderwijs met de 1-zorgroute: werken met de 1-zorgroute*.

Available from: <http://www.ocghadvies.nl/Actueel/1-zorgroute-passend-onderwijs.php>

5. **Professionele ontwikkeling 'Inclusief Bekwaam'**

Opbrengstgericht werken, vanuit referentieniveaus & kerndoelen, met gebruik van ontwikkelingsperspectieven en leerrendementsverwachtingen, vraagt ook om een proces van professionele ontwikkeling van medewerkers. Het kader van het competentieprofiel 'Inclusief Bekwaam' geeft indicatoren, waarlangs professionele ontwikkeling met het team bevorderd kan worden:

1. Bevordering competenties in beroepsrollen:

- a. interpersoonlijk competent
- b pedagogisch competent
- c. inhoudelijk en didactisch competent
- d. organisatorisch competent

2. Bevordering competenties in contexten van het handelen:

- a. competent in het werken met de leerling(en)
- b. competent in samenwerken met collega's
- c. competent in samenwerken met de omgeving
- d. competent in reflectie en werken aan eigen ontwikkeling

3. Kwaliteiten Professionele beroepshouding

- a. visie op inclusie en waarderen van diversiteit
- b. ontwikkeling van de normatieve professionaliteit
- c. authentiek functioneren

4. Diepgang in kennistoepassing en -ontwikkeling

- a. kritisch toepassen van kennis
- b. hanteren van cyclus van professioneel werken
- c. samenwerkend leren
- d. onderzoekend handelen

Het kunnen werken met referentieniveaus voor rekenen en taal veronderstelt dus zowel een theoretische, instrumentele, methodische als ideologische kennisontwikkeling van professionals. Voor een gefundeerde praktijkontwikkeling in passend onderwijs, rondom het werken met referentieniveaus voor cluster 3 en 4 leerlingen, is het ontwikkelen van de basiscompetenties bij professionals van belang, voor handelingsbekwaamheid als basis voor kwalitatief handelen. Voor een inbedding en fundering van dit handelen, zijn de verdiepende dimensies: professionele beroepshouding en verdieping in kennisontwikkeling van belang voor duurzame ontwikkeling. De samenhang en het verbinden van schoolontwikkeling aan de professionele ontwikkeling, vanuit dit competentieprofiel 'inclusief bekwaam', zal een enorme impuls geven aan het nastreven van het doel van passend onderwijs: samen onderwijs passend maken voor alle leerlingen, waarbij ieder kind een onderwijsaanbod krijgt voor optimale cognitieve uitdaging.

Ondersteunende documenten en doorlinks:

Huijgevoort, H., Siemons, H., & Bruïne, E., de, (2011). *Generiek competentieprofiel 'Inclusief Bekwaam' en de ontwikkelscan*. Available from: <http://www.leoz.nl/Projecten/CompetentieprofielInclusief.aspx>

6. Passend onderwijs:

1. Onderwijsondersteuningsplan en –profiel:

- a. beleid en praktijk onderwijsondersteuningsplan in regionaal SWV
- b. beleid en praktijk schoolspecifiek onderwijsondersteuningsprofiel:
netwerkschool, smalle zorgschool, brede school en inclusieve school

2. Passend onderwijs in breder perspectief

- a. van curatief naar preventief handelen
- b. van indiceren naar arrangeren: onderwijsarrangementen op maat
- c. van sectoraal naar integraal en intersectoraal samenwerken: 1 kind – 1 plan

3. Continuüm van ondersteuning:

- a. criteria voor fasering ondersteuning: basisondersteuning, (extra)ondersteuning en ondersteuningstoewijzing
- b. verbreding interventies in ondersteuningsstructuur binnen regulier onderwijs
- c. expertiseontwikkeling leraren en bevorderen van handelingsbekwaamheden
- d. Zorg advies teams (ZAT) binnen reguliere onderwijssetting in samenwerking onderwijs en zorg.

4. Inzet en verdeling middelen:

- a. schoolmodel
- b. expertmodel
- c. leerlingmodel

5. Professionalisering leraren

- a. basiskennis en kennisontwikkeling onderwijsinhouden
- b. bevorderen handelingsvaardigheden: pedagogisch, didactisch en management
- c. vroegtijdig signaleren ondersteuningsbehoeften bij ontwikkeling van leerlingen
- d. effectief signaleren en interveniëren op hulpvragen van kind en ouders
- e. planmatig-, opbrengst- en handelingsgericht werken aan optimale ontwikkeling, middels: kerndoelen, leerlijnen, referentieniveaus ontwikkelingsperspectieven (OPP), leerrendementsverwachting (LRV) en leerresultaten

6. Ouders in positie

- a. informatie
- b. communicatie
- c. ondersteuning
- d. medezeggenschap

Ondersteunende documenten en doorlinks:

Hoffmans, C. (2010). *Koersvast op weg naar passend onderwijs*. Available from:
www.wsnsbarneveld.nl/documents/IJkpuntenvoorbasiszorgPO.pdf

CPS (n.d.). *Passend onderwijs*. Available from:
http://www.cps.nl/nl/Sectoren/Primair_onderwijs/Sectoren-Primair_onderwijs-Passend_onderwijs.html

